

Profant, Tomáš: Kritika rozvoja. Habilitačná práca

Univerzita Komenského, Fakulta sociálnych a ekonomických vied

Oponentský posudok

Predkladaná práca prináša v prevažnej miere zhrnutie výskumu, ktorému sa autor dlhodobo venuje. V slovenskom a českom prostredí patrí k málopočetným autorom, ktorí sa venujú nielen problematike „rozvojovej pomoci“, ale aj jej kritickému spracovaniu. Práca prináša kritickú analýzu rozvojového diskurzu z postkoloniálnej a postrozvojovej perspektívy. Za osobitne prínosný považujem interdisciplinárny záber štúdií, ktoré predstavujú, v upravenej podobe, jadro práce. Problematiku rozvoja, resp. postrozvoja teda neanalyzuje iba z úzkej politologickej perspektívy, ale aj z perspektívy politickej sociológie a filozofie. Za osobitne prínosnú a inovatívnu považujem kapitolu, ktorá súčasné koncepty rozvoja zasadzuje do historického kontextu a naznačuje ich kontinuitu s koloniálnym diskurzom. V ďalších častiach analyzuje rôzne koncepty postrozvojových prístupov. Na príklade diskurzu o „rozvoji“ naznačuje prítomnosť globálnych nerovností a rasistických prístupov nielen v konzervatívnych a extrémistických diskurzoch, ale aj v liberálnom diskurze, ktorý implicitne obsahuje prvky implicitného rasizmu a autoritárskeho poručníctva. V kapitole 6 autor poukazuje, že rozvojový, resp. postrozvojový diskurz predstavuje nielen jednosmerný proces, ale dostávajú sa do vzájomných interakcií aj v praxi, pričom nielen v štátoch, ktoré sú považované za cieľové krajiny rozvojovej pomoci. Z autorovho pramenného výskumu vychádza kapitola 7 pod názvom „Konštrukcia Slovenska ako darcu a jej mocenské dopady.“ Hoci text je zostavený z prepracovaných, už publikovaných a pôvodne samostatných príspevkov, spôsob ich radenia z neho vytvára koherentnú a dobre štruktúrovanú prácu, ktorá spĺňa všetky kritériá habilitačnej práce. Záver práce môže pôsobiť netradične, je formulovaný ako esej, ktorá neponúka žiadne explicitné konštatovania. Nazdávam sa však, že v prípade tak široko koncipovanej analýzy rozvojového a postrozvojového diskurzu ani nie je možné záverečné zistenia formulovať inak, tým skôr, že aj „postrozvojové“ koncepcie predstavujú značne heterogénny a pluralitný súbor ideí. Svoje pripomienky, ktoré sú súčasťou posudku, vnímam teda predovšetkým ako podnet na diskusiu.

Týka sa to napr. tvrdenia, že „postrozvoj pomaly pochováva rozvoj“, ktorý autor následne označuje za „mŕtve monštrum“ (s. 50), ktoré pôsobí apodikticky, pričom nie je podložené presvedčivými argumentmi. Aj samotný výraz „pochovávanie“, pokiaľ sa používa ako metafora, patrí skôr do textov publicistického charakteru než do akademického textu. Z ďalšieho textu však nie je zrejmé, v akom kontexte je rozvoj „pochovaný“? Týka sa to roviny vedeckého alebo politického diskurzu, alebo roviny medzinárodnej, resp. domácej praxe? Táto téza pôsobí veľmi vágne o to viac, že autor sám následne upozorňuje na proliferáciu významu samotného pojmu „rozvoj“. Navyše pojmy „rozvoj“, resp. modernizácia zostávajú stále atraktívne, predovšetkým v štátoch tzv. Tretieho sveta.

Pritom program rozvoja je síce diskurzívne konštruovaný a jeho podoba môže byť ovplyvnená hierarchizáciou kultúr, nie je však možné vylúčiť, že napodobňovanie ako forma konštruovania „iného“ nemusí byť vyvolané iba vonkajšími podnetmi či nebudaj diktátom. Pripomenul by som napr. diskusiu v československom samizdate v súvislosti s vydaním programového manifestu Hnutia za občiansku slobodu Demokracia pre všetkých na konci roku 1988, v ktorej prevládli hlasy odmietajúce vlastný, domáci model, ktorý by predstavoval alternatívu sovietskeho modelu socializmu ako aj západnej verzii liberálnej demokracie. Popri „orientalizácii“ a diskurzov nerovnosti, importovaných z prostredia štátov na vyššom stupni mocenskej hierarchie, je potrebné zohľadňovať aj praktiky „sebaorientalizácie“, ktoré môžu pochádzať z domáceho prostredia. Z hľadiska diskusie vzťahov medzi „globálnym Severom“ a „globálnym Juhom“ je však rovnako relevantná aj voľba vedenia Čínskej komunistickej strany pod vedením Teng Siao Pchinga, ktoré sa v druhej polovici 70. rokov rozhodlo pre program tzv. štyroch modernizácií. Starším príkladom môže byť napr. prax (pochopiteľne selektívnej) „europeanizácie“ Ruska počas reforiem Petra I. a Kataríny II. Koncepcia „hierarchizácie kultúr“ tak môže niesť v sebe riziko esencialistických prístupov.

Podobne riziko esencializácie môže predstavovať používanie pojmov „globálny Sever“ a „globálny Juh“. Aj tieto pojmy sú pritom konštruované diskurzívne, nepredstavujú „objektívnu“ definíciu postavenia daného štátu. Tak jednotlivé štáty môžu byť paralelne, v tom istom čase, (seba)identifikované ako súčasť „globálneho Severu“ a „globálneho Juhu“. Opätovne môžeme pripomenúť zahraničnopolitický diskurz a prax takých štátov, akými sú Ruská federácia a Čína. Tak napr. Ruská federácia vo vzťahu k regiónu Strednej Ázie vystupuje ako aktér ich „modernizácie“ či dokonca „europeanizácie“ a jej praktiky vo vzťahu

k bývalým republikám ZSSR sú porovnateľné s praktikami „západných“ niekdajších koloniálnych veľmocí voči svojim bývalým kolóniám, kým vo vzťahu k „Západu“ sa prezentuje ako súčasť či dokonca líder „globálneho Juhu“ a obhajca suverenistických prístupov.

Menej závažná pripomienka sa týka formálnej stránky práce, ktorej by pomohla jazyková redakcia. Nejde však o žiadne nedostatky zásadného charakteru, práca je veľmi dobre čitateľná a logicky usporiadaná.

V závere svojho posudku by som si dovoľil položiť autorovi predkladanej práce otázku, ktorá sa týka možnosti implementácie (resp. existujúcich príkladov) postrozvojových koncepcií na úrovni medzinárodných vzťahov (bilaterálnej, medzištátnej alebo globálnej). Kým rozvojovú politiku autor zasadzuje do kontextu globálnych mocenských nerovností a autoritárstva, postrozvojovú prax analyzuje primárne v kontexte lokálnych, resp. nanajvýš vnútropolitických riešení (napr. Bolívia, Ekvádor).

Uvedené pripomienky však podľa môjho názoru presahujú rámec habilitačného konania, sú skôr podnetom na ďalšie uvažovanie a nič nemenia na mojom jednoznačnom odporúčaní pripustiť habilitačnú prácu k obhajobe a aj s ohľadom na doterajšiu publikačnú činnosť udeliť jej autorovi, Mgr. Tomášovi Profantovi, PhD. vedecko-pedagogický titul „docent“.

Bratislava, 13. mája 2021

Mgr. Juraj Marušiak, PhD.

Ústav politických vied SAV, Bratislava